

ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

УДК 349.3

ПРАВО ЛЮДИНИ НА ГІДНЕ ЖИТТЯ ЯК НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

Гетьманцева Н. Д.,

*доцент кафедри приватного права
Чернівецького національного
університету ім. Юрія Федьковича,
д-р юрид. наук, доцент*

Основний Закон України визнає людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави (ст. 3). При цьому Україна визнається соціальною і правовою державою. Власне, виконання соціальних функцій властиво, як правило, будь-якій державі.

Якщо проаналізувати зміст положень Основного Закону, то можна дійти висновку, що сутність категорії «соціальна держава» означає ніщо інше, як відповідальність держави за життя як окремої людини, так і суспільства в цілому. З іншого боку, соціальна держава зобов'язана створювати умови, які забезпечують кожному гідний рівень життя (а не існування) і професійного розвитку.

Забезпечення гідного життя людини є поширеною трактовкою в сучасному світі, оскільки виступає найважливішою метою розвитку соціальної держави і однією з її основних ознак (принципів). Міжнародні акти також закріплюють указане положення, лише з однією відмінністю: право людини не на гідне життя, а на гідне існування.

Етимологічно слово «існувати» означає: бути в дійсності; бути живим; жити¹; слово «жити»: бути живим, існувати.² Отже, дані поняття можуть застосовуватися як синоніми, тільки з однією різницею: існування не закріплено в національному законодавстві, зокрема у Конституції України. Навпаки, наголошено саме на житті людини як найвищій соціальній цінності особи.

Поняття «гідне життя» в більшості випадків сприймається як морально-етична категорія, а не юридична, тому кожен дослідник при визначенні її змісту вкладає в нього своє суб'єктивне сприйняття її складових елементів.

¹ Словник української мови: в 11 т. / АН УРСР. Інститут мовознавства ; за ред. І. К. Білодіда. – К. : Наук. думка, 1970 – 1980. – Т. 4. – С. 49.

² Словник української мови: в 11 т. / АН УРСР. Інститут мовознавства ; за ред. І. К. Білодіда. – К. : Наук. думка, 1970 – 1980. – Т. 2. – С. 532.

Разом з тим гідний рівень життя людини є, перш за все, соціальною категорією, яка повинна бути наповнена змістовно через діяльність держави шляхом юридичних гарантій.

Так, П. І. Новгородцев, І. О. Покровський під правом на гідне життя існування розуміли заперечення тих умов, які повністю виключають можливість гідного життя людини, вбивають її фізично і морально, без якого свобода залишається порожнім звуком, недосяжним благом, закріпленим юридично і забраним фактично¹.

Що ж включає в себе право на гідне людське життя? Чи можливо взагалі визначити його суперечливий і широкий зміст, та й взагалі, чи можливо вмістити вказане поняття у рамки юридичної регламентації, тим більше, що воно має суб'єктивний характер. Гідне людське життя відкриває простір для широких потреб і можливостей особи, враховуючи її правовий статус, вимоги до самої себе, звички. Але напевне мова, перш за все, повинна йти про забезпечення тих умов, у яких людина відчуває себе вільною від будь-яких явищ негативного характеру, які вбивають людину в психологічному, фізичному, моральному відношенні та повністю заперечують її гідне життя як таке.

Звісно, що мова йде, перш за все, про ті категорії громадян, які в силу певних обставин не можуть себе утримати самостійно.

Чи під силу таке завдання державі, чи передбачає право (закон) обов'язок держави забезпечити кожній людині гідне життя, чи держава лише зобов'язана створити умови, за яких кожна людина сама буде визначати характер свого існування.

Як зауважує С. І. Максимов, право – це не просто набір норм. Для свого існування і дії воно потребує постійного зусилля з боку своїх носіїв, які утверджують безумовність правових установок. При цьому вчений зауважує, що слід усвідомлювати, що навіть найдосконаліший стан права тільки як однієї сторони суспільного життя не вдосконалить усі сфери суспільного життя, не приведе його до «земного раю». Роль права в житті людини швидше є аналогічною ролі страховки в альпіністів, яка жодним чином не може підняти людину вгору, тобто не є чинником її «вдосконалення», але вона запобігає її падінню і в такий спосіб робить свій внесок у її «сходження до реалізації здібностей»².

Зрозуміло, що право не може підняти людину вгору, але, з іншого боку, воно не повинно її штовхати в провалля. Адже соціальна спрямованість держави, підтримка громадян у важких життєвих, надзвичайних ситуаціях сприяє довірі до такої держави загалом і суспільства зокрема, тому що держава створена суспільством і є тим самим суспільством.

Загально визнано, що кожен має право на життя, гідне його як людини, як члена суспільства, як громадянина держави. Людині власноруч прагнення до справедливого і гідного життя. Звісно, що конкрет-

¹ Новгородцев П. И., Покровский И. А. О праве на существование. Социально-философские этюды. – СПб. – С. 6.

² Максимов С. Дуальність права // Право України. 2010. – № 4. – С. 36–43.

ний зміст життя кожної людини залежить від різних факторів і обставин, як суб'єктивного так і об'єктивного характеру. Якщо людина фізично здорова, дієздатна у юридичному і фактичному розумінні, то вона самостійно наповнює своє життя тим змістом, що відповідає її уявленням про гідне життя. Якщо ж в силу об'єктивних і суб'єктивних причин людина належить до категорії соціально незахищених, які не можуть самостійно конкурувати «по життю» з іншими особами, то турботу щодо забезпечення гідного її життя повинна приймати на себе, у першу чергу, держава, і не тільки вона, а й громадські організації, посадові особи, бізнесмени, окремі особи і суспільство загалом. У даному випадку зміст життя людини, визначення її життєвих якостей переходить зі сфери приватної у сферу публічну, в соціальний обов'язок держави та соціальних інституцій.

Тому «важливо сформулювати чіткий, справно діючий механізм, який би забезпечив таке регулювання суспільних відносин, при якому ідеал гідного життя людини перетворився б в реальну загальнолюдську цінність.

Серед багатьох функцій держави саме соціальна функція, враховуючи її значення в забезпеченні нормальної життєдіяльності людей, повинна займати одну зі значних щаблів, оскільки шляхом її реалізації створюються гідні умови життя кожній людині, здійснюється соціальний захист окремих категорій громадян.

Для досягнення поставленої мети необхідний насамперед розвиток економіки. При цьому положення економічної політики держави мають бути обов'язково трансформовані в засоби її господарсько-правової політики. Це необхідна умова ефективності ... функціонування національної економіки¹. При цьому поглиблене знання законів економіки потрібно насамперед для того, щоб підвищити ефективність самої праці, яка є і завжди була вирішальним фактором економічного розвитку. Тому назріла об'єктивна необхідність у еволюції самих понять, форм, у яких виступають відносини працівник-роботодавець та їх серцевини – трудових відносин на якісно новий рівень розвитку: зміну методів організації самої праці, управління виробництвом, нових вимог до працівника і працівника до роботодавця з приводу організації трудових відносин, умов і змісту самої праці. Іншими словами, реформування економіки повинно зачепити сферу трудових відносин і навпаки. При цьому метою реформування трудових відносин повинна бути продуктивна зайнятість населення на основі більш ефективного використання трудових ресурсів в економіці, реальний захист соціально-трудових прав працівників при врахуванні інтересів роботодавців, адекватна оплата праці та підвищення її рівня².

¹ Правова доктрина України : у 5 т. – Х. : Право 2013. Т. 4. : Доктринальні проблеми екологічного, аграрного та господарського права / Ю. С. Шемшученко, А. П. Гетьман, В. І. Андрейцев та ін. ; за заг. ред. Ю. С. Шемшученка. – С. 508.

² Гетьманцева Н. Д. Особливості правового регулювання трудових відносин : монографія. – Чернівці : Технодрук, 2015. – 592 с.